

ความเป็นประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
Democratic of Students at MahaSarakhm University and Rajabhat MahaSarakhm University

จรรยาพร ศิริวิ¹ อลงกรณ์ อรรคแสง²
Juraporn Siriwi¹ Alongkorn Akkasaeng²

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “ความเป็นประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษาผ่านตัวแบบและดัชนีชี้วัดในด้านกระบวนการเลือกตั้งและพหุนิยม หน้าที่ของรัฐบาล การมีส่วนร่วมทางการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และเสรีภาพพลเมือง เพื่อเปรียบเทียบความเป็นประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นภายในมหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม และเพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ประชาธิปไตยของนิสิต นักศึกษา คือเสรีภาพและอุดมการณ์ที่มีความเท่าเทียมกันของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามในการแสดงออกทุก ๆ ด้าน เช่น การใช้สิทธิเลือกตั้ง การวิพากษ์วิจารณ์ การเดินรณรงค์ และการแสดงออกในรูปแบบอื่น ๆ เป็นต้นในเรื่องของการเมืองภายในรั้วมหาวิทยาลัยที่มีความสอดคล้องกันและสามารถปฏิบัติรวมกันได้ โดยไม่เกิดข้อโต้แย้งหรือเกิดปัญหาของความไม่สงบได้ อย่างไรก็ตามนิสิตนักศึกษาบางกลุ่มตัวอย่างต้องการให้มีเสรีภาพในการแสดงออกทางความเห็น การพูด การเขียน และการพิมพ์ที่ชัดเจนเพื่อสื่อความหมายของความเป็นประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัย

ความสำคัญ : นักศึกษา, ประชาธิปไตยของนักศึกษา, การเมืองของนักศึกษา

ABSTRACT

The purposes of the research were to study the democratization of Mahasarakham University students and Rajabhat 1)Mahasarakham University students through the democratic model and indicators of election process and pluralism, roles of the government, political participation, political culture of democracy and freedom of people, 2) to compare the democratization in Mahasarakham University and Rajabhat MahaSarakhm University, and 3) to find useful suggestions for improving the democratization in both Universities. The research findings showed that the democracy of Mahasarakham University students and Rajabhat MahaSarakhm university students was indicated by their freedom and ideology of voting rights, criticism, campaign, and political expressions. The political issues in Mahasarakham University were consistent with the issues in Rajabhat MahaSarakhm University, and the political issues were carried out in both universities peacefully. However, some students of both universities needs of full democratic freedoms in expressing opinions on writing, speaking and printing political issues.

¹ นิสิตรัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² อาจารย์ประจำวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

บทนำ

ประชาธิปไตยในแต่ละสมัยมีความแตกต่างกัน เนื่องจากปรัชญา สิ่งแวดล้อม และเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีพัฒนาการจากในอดีต สมัยกรีกโบราณที่เป็นประชาธิปไตยแบบบิรุตี (Direct Democracy) และต่อมาได้พัฒนามาสู่ระบบประชาธิปไตยแบบผู้แทน (Representative Democracy) ซึ่งทำให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องของการคอร์รัปชันเชิงนโยบาย ซึ่งมีบุคคลบางกลุ่มที่ได้ผลประโยชน์มากขึ้น และนี่จึงเป็นจุดกำเนิดของประชาธิปไตยในยุคปัจจุบัน นั่นคือประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม หรือ Participative Democracy ซึ่งเป็นยุคสมัยของประชาธิปไตยที่ทุกคนต้องการเข้ามามีส่วนร่วม และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแวดล้อมของเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2558, ออนไลน์) สิ่งสำคัญประการหนึ่งคือ ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ หรือใช้สิทธิเพื่อแสดงบทบาทต่าง ๆ ในทางการเมืองได้โดยตรง ภายใต้กรอบของกฎหมาย ถือเป็นเงื่อนไขอันจำเป็นของระบบประชาธิปไตย ทั้งในแง่ของหลักการและอุดมการณ์ นอกจากนี้ ประชาชนในสังคมประชาธิปไตย ไม่เพียงแต่มีความรู้เกี่ยวกับการเสนอแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาสาธารณะที่มีความสอดคล้องกับค่านิยมบรรลุลความต้องการของตนเองแล้ว ยังมีความสนใจที่จะมีส่วนร่วมในทางการเมืองอีกด้วย (Conway, 2000, p.2)

สังคมไทยพยายามพัฒนาสังคมการเมืองให้สอดคล้องกับกระบวนการทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งเครื่องชี้วัดความเป็นประชาธิปไตยที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา สังคมไทยมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับต่ำ แม้บางช่วงเหตุการณ์ทางการเมืองได้กระตุ้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ดังเช่น กรณี 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 แต่การไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งยังอยู่ในระดับต่ำ (พวงเพชร สุรัตน์วิกุล และคณะ, 2542: 104) กระทั่งในพ.ศ. 2540 ประเทศไทยได้รัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ที่สุด ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง (อมร รัชกาลสัตย์, 2542: 84-85) และด้วยการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน พ.ศ. 2550 หมวดที่ 7 ว่าด้วยเรื่อง การมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรงของประชาชน (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, 2552: 122-124) เช่น การใช้สิทธิออกเสียงประชามติ การใช้สิทธิเสนอร่างพระราชบัญญัติ ดังนั้นการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนจึงเป็นสิ่งสำคัญในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ซึ่งประชาชนไม่ว่าจะอยู่ในสถานะใดหรือพื้นที่ใดของประเทศ ย่อมมีสิทธิในการปกครองประเทศ

ประชาธิปไตยเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับคนไทยทุกคน เพราะการดำรงชีวิต ตามวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยนั้นเหมาะสมสำหรับประเทศไทย เป็นรูปแบบการปกครองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนทุกคนได้มีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ ประชาธิปไตยจึงเป็นกระบวนการที่เกิดจากการเรียนรู้และการปฏิบัติ การเริ่มต้นของการเรียนรู้และฝึกฝนต้องเริ่มต้นตั้งแต่วัยเด็กเพราะเป็นวัยที่มีความคิดบริสุทธิ์ สามารถซาบซึ้งสิ่งที่ได้รับการสั่งสอนและอบรมโดยง่าย ประชาธิปไตยจึงเน้นการพัฒนาวิถีชีวิตประชาธิปไตยและพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า โดยยืนอยู่บนพื้นฐานแห่งความมั่นคง กระบวนการศึกษาการเมืองได้กำหนดนโยบายการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย โดยส่งเสริมให้สถาบันการศึกษาทุกระดับมีบทบาทในการปลูกฝังความรู้ความเข้าใจและศรัทธาในวิถีการ ไม่ว่าในด้านทฤษฎีหรือการปฏิบัติ ทั้งเร่งอบรมปลูกฝังประชาธิปไตย ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรมและค่านิยมที่เน้นประโยชน์ส่วนรวม โดยเน้นความร่วมมืออย่างจริงจังและใกล้ชิดของสถาบันชาติ ศาสนา สังคม และครอบครัว (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542 : 1)

จากการศึกษาวิจัยทางรัฐศาสตร์ในหลายประเทศ พบตรงกันว่า วัยเด็กจะเป็นต้นกำเนิดของความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมและพฤติกรรมทางการเมืองต่าง ๆ เป็นการเริ่มต้นเสริมสร้างลักษณะเฉพาะของบุคคลในทางการเมืองของแต่ละคนขึ้นมาและมีผลสำคัญในวัยผู้ใหญ่ (Niemi and Weisberg, 1993, p.118) และเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตยในรั้วมหาวิทยาลัยที่ได้ชัดคือการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารองค์การนิสิต ประจำปี 2559 ในการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารองค์การนิสิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ประกอบไปด้วย การสรรหาสมาชิกสภานิสิต คณะกรรมการบริหารองค์การนิสิตจากสองกลุ่มนิสิต ได้แก่ เบอร์ 1 พรรคมอน้ำชี เบอร์ 2 พรรคพลังสังคม และเบอร์ 3 พรรคชาวดิน พร้อมด้วยสรรหาคณะกรรมการบริหารสโมสรนิสิตทุกคณะ/ทุกวิทยาลัย ซึ่งเวลาในการออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง ผลการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารองค์การนิสิต ประจำปีการศึกษา 2559 ผู้ที่มีสิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้งทั้งหมด จำนวน 34,600 คน มีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้ง จำนวน 13,460 คน คิดเป็นร้อยละ 38.90 ของจำนวนผู้มีสิทธิ์ออกเสียงทั้งหมด และมีผู้แจ้งไม่ประสงค์ลงคะแนน จำนวน 779 คน (กองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี, 2559, ออนไลน์)

สำหรับการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เลือกประเด็นซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญ ที่ส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษา ได้แก่ กระบวนการเลือกตั้งและพหุนิยม หน้าที่ของรัฐบาล การมีส่วนร่วมทางการเมือง วัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย

และเสรีภาพพลเมือง เนื่องจากประเด็นกระบวนการเลือกตั้ง และพหุนิยมมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อพัฒนาการทัศนคติที่สอดคล้องกับค่านิยมของสังคมการเมือง ทั้งต่อผู้นำและนิสิตนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามผ่านกระบวนการการเลือกตั้งคณะกรรมการองค์การนิสิตนักศึกษา และหน้าที่ของรัฐบาลศึกษาเทียบเคียงการปรับใช้ในมหาวิทยาลัยจะมองเป็นบทหน้าการบริหารงานของคณะกรรมการองค์การนิสิตหลังจากการเลือกตั้งว่ากรณานโยบายมาใช้บริหารกิจกรรมของนักศึกษาได้ผลมากน้อยเพียงใด และการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะศึกษาการให้ความสำคัญของบทบาทนิสิตนักศึกษาในการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นทั้งในระดับคณะและมหาวิทยาลัย และวัฒนธรรมทางการเมืองจะศึกษาข้อมูลการเข้าร่วมกลุ่มหรือการแสดงออกในเรื่องของสังคมการเมืองอยู่ในระดับความสนใจมากน้อยเพียงใด และเสรีภาพทางการเมืองในประเด็นนี้จะ ศึกษาในเรื่องเสรีภาพในการแสดงออกในด้านต่าง ๆ ของกิจกรรมทางการเมืองที่มีรูปแบบการแสดงออกที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละมหาวิทยาลัย ซึ่งประเด็นทั้งหมดที่ศึกษาล้วนก็มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาระบบประชาธิปไตย เพราะนิสิตนักศึกษาได้รับข้อมูลข่าวสารการเมืองครบถ้วนจะทำให้การตัดสินใจใช้สิทธิทางการเมืองบนพื้นฐานของความถูกต้องมากกว่าการที่ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารที่เพียงพอเป็นเหตุให้การตัดสินใจใช้สิทธิอาจบิดเบือนความต้องการที่แท้จริงได้ และอาจทำให้เจตนาจริงของการเรียนรู้ในเรื่องประชาธิปไตยผิดเพี้ยนไปจากระบบประชาธิปไตยที่แท้จริง

ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาความเป็นประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จากการเลือกตั้งคณะกรรมการองค์การนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ซึ่งศึกษาระดับความเป็นประชาธิปไตยของนักศึกษาจะอยู่ในระดับใดให้ความใส่ใจในหน้าที่และบทบาทของตนเองมากน้อยเพียงใด แล้วเปรียบเทียบความเป็นประชาธิปไตยระหว่างนักศึกษาทั้งสองมหาวิทยาลัยว่ามีลักษณะแตกต่างกันอย่างไร พร้อมเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยเพื่อส่งเสริมการแสดงออกของการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยผ่านพฤติกรรมเลือกตั้งของนิสิตนักศึกษา ซึ่งสะท้อนทัศนคติ ความคิด อุดมการณ์ และการแสดงออกของบทบาทหน้าที่นิสิตนักศึกษาว่ามีมากน้อยเพียงใด ซึ่งการรักษาสิทธิและหน้าที่ก็ขึ้นอยู่กับรูปแบบการกระทำของตัวบุคคล และกลุ่มที่จะปฏิบัติออกมา เช่น การรณรงค์ต่าง ๆ การทำเวทีประชาคม การตั้งโต๊ะไต่สวน การเดินขบวน การวิพากษ์วิจารณ์

การแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อออนไลน์ การจับกลุ่มเสวนา เหล่านี้ทำให้เห็นถึงความบทบาทหน้าที่ของการมีส่วนร่วมในเรื่องสิทธิและหน้าที่แบบประชาธิปไตยในระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งจะมีผลกับการแสดงออกในระดับชาติต่อไปได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
2. เพื่อเปรียบเทียบความเป็นประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาความเป็นประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ขอบเขตการศึกษาวิจัย

การศึกษานี้มีขอบเขตของการวิจัย คือ ศึกษาความเป็นประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม โดยการศึกษาข้อมูลการเลือกตั้งนายกองค์การนิสิตนักศึกษา ประธานสภานิสิตนักศึกษา และนายกสโมสรนิสิตนักศึกษา

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้มีเรื่อง ความเป็นประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูล โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเพื่อศึกษาถึงกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยทางการเมืองของนักศึกษา และปัจจัยที่ส่งผลต่อการเมืองของนักศึกษา เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้มาจัดกลุ่มระดมความคิดเห็นเพื่อวิเคราะห์ (Critical Social Research) ถึงสภาพทางสังคมที่ส่งผลต่อการเมืองของนักศึกษา ตลอดจนเก็บข้อมูลจากการ สัมภาษณ์ (Interview) อาจารย์ที่เกี่ยวข้องกับนักศึกษาเพื่อนำมาสังเคราะห์และเสนอแนะแนวทางการส่งเสริมการเมืองแบบประชาธิปไตยของนักศึกษา ผู้ศึกษากำหนดผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้ในการศึกษา ได้ดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 28 คน
 - 1.1 นายกองค์การนักศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม จำนวน 1 คน
 - 1.2 นายกองค์การนักศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จำนวน 1 คน
 - 1.3 อาจารย์ที่ปรึกษาด้านกิจกรรมนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม จำนวน 1 คน

1.4 อาจารย์ที่ปรึกษาด้านกิจกรรมนักศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จำนวน 1 คน

1.5 สโมสรนักศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม จำนวน 5 คน

1.6 สโมสรนักศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จำนวน 5 คน

1.7 สภานักศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม จำนวน 2 คน

1.8 สภานักศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จำนวน 2 คน

1.9 กลุ่ม/ชมรมนักศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม จำนวน 5 คน

1.10 กลุ่ม/ชมรมนักศึกษาของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม จำนวน 5 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลประกอบการศึกษา โดยเป็นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักของการศึกษากลุ่มต่าง ๆ ซึ่งผู้ศึกษาได้กำหนดขั้นตอนการสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

1. ขออนุญาตจากสำนักงานเลขาธิการวิทยาลัยการเมืองการปกครองมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
2. นัดหมายผู้ให้ข้อมูลล่วงหน้า โดยแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับ วัน เวลา สถานที่ที่ใช้ในการสัมภาษณ์และเนื้อหาสาระของการสัมภาษณ์
3. จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการสัมภาษณ์
4. ทำการสัมภาษณ์ตามที่นัดหมาย
5. สรุปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้เนื่องจากผู้ศึกษาใช้การสัมภาษณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ศึกษานำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์ของข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูล สรุป แปลความหมายของการศึกษาเพื่อตอบคำถามของวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาความเป็นประชาธิปไตยของนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
2. เพื่อเปรียบเทียบความเป็นประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาความเป็น

ประชาธิปไตยของนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาความเป็นประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามและ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ผู้ศึกษาสามารถสรุปผลได้ดังนี้

ด้านที่ 1 กระบวนการเลือกตั้งและพหุนิยม

กระบวนการเลือกตั้งของนิสิตนักศึกษาในการเลือกตั้งนายกสโมสร นายกองค์การนิสิต ประธานสภานิสิต มหาวิทยาลัยได้มีกระบวนการให้จัดหน่วยเลือกเพื่อใช้เป็นหน่วยออกมาใช้สิทธิของนิสิตนักศึกษา ซึ่งมหาวิทยาลัยมหาสารคามจะมีหน่วยเลือกตั้งตามคณะทั้ง 18 คณะ โดยให้ระยะเวลาของการออกมาใช้สิทธิเลือกตั้ง 2 วัน แต่มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามมีหน่วยเลือกตั้งเพียงหน่วยเดียว จัดที่บริเวณใต้ตึกกองกิจการนักศึกษา และจัดให้มีการลงคะแนนเสียงเพียงวันเดียวตามกรอบระยะเวลากำหนดการลงคะแนนเสียง

ด้านที่ 2 หน้าที่ของรัฐบาล

เมื่อนิสิตนักศึกษาได้รับการยอมรับหรือชนะคะแนนเสียงจากการเลือกตั้งแล้วการเข้าสู่ตำแหน่งของแต่ละฝ่ายจะมีการอภิปรายเวลาตลอดปีการศึกษานั้น ซึ่งหน้าที่หลักขององค์การนิสิตนักศึกษาจะบริหารงานการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ภายในรั้วมหาวิทยาลัยให้เกิดความหลากหลายเพื่อเปิดโลกของชีวิตนิสิตนักศึกษา ส่วนหน้าที่ของสภานิสิตนักศึกษาจะดำเนินงานด้านการงบประมาณ ตรวจสอบการดำเนินงานกิจกรรมและติดตามหรือประเมินผลการปฏิบัติงานขององค์การนิสิตนักศึกษา สโมสรนิสิตนักศึกษา ชมรม/ชุมนุมของนิสิตนักศึกษา และรายงานผลการติดตามต่อกองกิจการนิสิตนักศึกษาต่อไป

ด้านที่ 3 การมีส่วนร่วมทางการเมือง

จากการศึกษาเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาสารคามที่แสดงออกในการออกมาใช้สิทธิเลือกตั้งนายกองค์การนิสิตนักศึกษา ประธานสภานิสิตนักศึกษา นายกสโมสรนิสิตนักศึกษา ซึ่งมีการออกมาใช้สิทธิไม่ถึงครึ่งของจำนวนนิสิตนักศึกษาทั้งหมดของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม คิดเปอร์เซ็นต์จะอยู่ประมาณ 31% ส่วนการออกมาใช้สิทธิของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามที่มีหน่วยเลือกตั้งเพียงจุดเดียวในจำนวนนักศึกษาทั้งหมดคิดเปอร์เซ็นต์จะอยู่ประมาณ 20% ของจำนวนนักศึกษาทั้งหมดที่มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง

ด้านที่ 4 วัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ทำให้ผู้วิจัยเห็นวัฒนธรรมทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาในเรื่องของความเป็น

ประชาธิปไตยจะมีลักษณะแนวทางของความคิด อุดมการณ์ และความเชื่อในเรื่องของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสังคม มหาวิทยาลัยว่ากลุ่มนิสิตนักศึกษาที่มีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคมการเมืองสามารถทำงานร่วมอุดมการณ์เดียวกันได้ ซึ่งมองจากการรวมกลุ่มของนิสิตนักศึกษาเพื่อทำงานในองค์การ สภา หรือสโมสรนิสิตนักศึกษาเหล่านี้เกิดจากที่นิสิตนักศึกษามีอุดมการณ์ในเรื่องของวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย ผ่านกระบวนการของการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารงาน

ด้านที่ 5 เสรีภาพของพลเมือง

นิสิตนักศึกษาทุกคนสามารถร่วมแสดงความคิดเห็นในการที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วมกิจกรรมที่ทางมหาวิทยาลัยกำหนด ผ่านการบริหารงานของฝ่ายกิจการนิสิตนักศึกษา เนื่องจากอำนาจการตัดสินใจไม่มีใครสามารถบังคับใครได้ การเข้าร่วมกิจกรรมสักอย่างของนิสิตนักศึกษาจะเกิดจากรู้สึกว่าอยากเข้าร่วมกิจกรรมนั้น โดยไม่มีข้อแม้หรือระเบียบบังคับได้ จึงถือได้ว่า ทางมหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามเปิดเสรีภาพของนิสิตนักศึกษาอย่างเต็มที่ในด้านของการเป็นพลเมืองของนิสิตนักศึกษา

การอภิปรายผล

จากการศึกษาความเป็นประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ซึ่งผลการศึกษามีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายดังนี้

1. กระบวนการเลือกตั้งและพหุนิยมสำหรับนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ได้ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการหรือขั้นตอนการดำเนินงานจะเกิดขึ้นได้ต้องมีการวางแผนการพิจารณา การคัดกรองจนนำไปสู่การปฏิบัติที่ชัดเจนถูกต้องตามกฎระเบียบที่ทางมหาวิทยาลัยกำหนด ซึ่งระเบียบข้อบังคับที่มีจะเป็นตัวกำหนดแนวทางปฏิบัติของการเริ่มต้น ซึ่งการได้มาของตำแหน่งงานในด้านกิจกรรมนิสิตนักศึกษาสังกัดกองกิจการนักศึกษา การรวมตัวของกลุ่มนิสิตนักศึกษาที่จะลงสมัครแข่งขันตำแหน่งนายกองค์การนิสิตนักศึกษาและประธานสภานิสิตนักศึกษาจะต้องอาศัยความร่วมมือจากนิสิตในทุก ๆ ชั้นปี เพื่อสร้างเครือข่ายการดำเนินงานให้กว้างขวางสะดวกต่อการประสานงานนำไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จได้ แม้บางครั้งปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาของการปฏิบัติงานจะมีมากแค่ไหน แต่กลุ่มนิสิตนักศึกษาที่มีใจรักต่องานด้านการบริหารกิจกรรมก็จะใช้ความอดทนเพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นและผ่านพ้นอุปสรรคเหล่านั้นไปได้ ซึ่งการทำงานที่ได้รับความเชื่อใจและความไว้วางใจจาก

กลุ่มนิสิตนักศึกษาที่มอบคะแนนเสียงให้ในช่วงเวลาของการเลือกตั้ง จนมีผลให้ชนะการเลือกตั้งนำไปสู่ตำแหน่งงานในองค์การนิสิตนักศึกษาและตำแหน่งประธานนิสิตนักศึกษานั้น การปฏิบัติงานของตัวแทนนิสิตนักศึกษาสามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพตามเงื่อนไขที่สมควรที่จะได้รับ เมื่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายปฏิบัติที่ชัดเจน การปฏิบัติงานของแต่ละฝ่ายจะทำงานร่วมกันโดยไม่ขัดแย้งต่อหน้าที่ซึ่งกันและกัน อิสระและความรับผิดชอบจะอยู่ในจิตสำนึกของกลุ่มคณะกรรมการบริหารงานว่าไม่ก้าวท้าวหน้าที่ซึ่งกันและกันซึ่ง เป็นเหตุของการขัดแย้งและเป็นอุปสรรคต่อการประสานงานร่วมกันขององค์การนิสิตนักศึกษาและสภานิสิตนักศึกษา

2. หน้าที่ของรัฐบาลในสังคมนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยเป็นระดับเริ่มต้นของการเข้าสู่เส้นทางของสังคมโลกกว้าง ซึ่งหน้าที่ของนิสิตนักศึกษาในช่วงตลอดระยะการศึกษาล้วนเป็นการเริ่มการเรียนรู้ในทุก ๆ เรื่อง โดยจากการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม และมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลการศึกษาความเป็นประชาธิปไตยของนิสิตนักศึกษาจากหน้าที่การบริหารงานในตำแหน่งของนายกองค์การนิสิตนักศึกษา ประธานนิสิตนักศึกษา นายกสโมสรนิสิตนักศึกษา ฯลฯ เหล่านี้ทำให้เห็นว่าการปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละฝ่ายนั้นสำคัญแค่ไหนและก่อนที่จะได้มาซึ่งตำแหน่งนั้นต้องเรียนรู้ระเบียบกฎข้อบังคับที่ถูกต้องเพื่อลงสมัครแข่งขันเข้าสู่ตำแหน่งของกองกิจการนิสิตนักศึกษา หน้าที่ทางด้านการรักษาสีตธิในเรื่องของการเลือกตั้งนายกองค์การ ประธานสภานายกสโมสรซึ่งนิสิตนักศึกษาทุกคนจะต้องออกมาใช้สิทธิเลือกตั้งตัวแทนนิสิตนักศึกษาให้มาดำรงตำแหน่งและบริหารงานกิจกรรมนิสิตนักศึกษาเพื่อเสริมสร้างสานสายสัมพันธ์ระหว่างรุ่นพี่กับรุ่นน้องของทุกคณะสาขาวิชาให้มีความสนิทสนมกันมากขึ้น ดังนั้นหน้าที่ขององค์การนิสิต ประธานนิสิต และนายกสโมสรนิสิตล้วนแล้วแต่เป็นหน้าที่ที่เป็นจุดเริ่มต้นเพื่ออำนวยความสะดวกของน้อง ๆ ชั้นปีที่ 1 ที่เข้ามาศึกษาในรั้วมหาวิทยาลัยก่อนที่จะรู้จักรุ่นพี่ อาจารย์ประจำหลักสูตรที่ทำให้รู้ว่าชีวิตนักศึกษาต้องทำอะไรบ้างเพื่อจะประสบความสำเร็จในมหาวิทยาลัย

3. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับมหาวิทยาลัย นิสิต นักศึกษาจะให้ความสนใจที่ค่อนข้างน้อยเมื่อเทียบกับจำนวนนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย เพราะสาเหตุของการเสพข่าวสารการเมืองในปัจจุบันมีรูปแบบการนำเสนอข่าวที่หลากหลายจริง แต่ประเด็นการนำเสนอของข่าวจะเป็นประเด็นที่ไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับนิสิตนักศึกษา จึงเป็นเหตุให้นักศึกษาไม่สนใจไปทางด้านเศรษฐกิจ เพราะมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันหรือการดำเนินชีวิตในด้านของการอุปโภคและบริโภค

ทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองจะมีเฉพาะกลุ่มนิสิตนักศึกษา ที่ให้ความสนใจเรื่องของการเมืองเนื่องจากบางครั้งเรื่อง การเมืองสามารถนำมาเป็นบทเรียนในห้องเรียนเพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้สถานการณ์ทางการเมืองว่าการก้าวหน้านำสมัยไปไกล เพียงใด และการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิตนักศึกษา ก็ จะมีแก่นิสิตนักศึกษาเฉพาะคณะที่อยากแสดงออกถึงการมี บทบาทเรื่องการเมือง เพื่อทำให้นักศึกษาสาขาอื่น ๆ ได้เห็น ว่าการเมืองไม่ใช่เรื่อง นำราคาญหรือนำเปื้อ เช่น การรวมกลุ่ม นิสิตเพื่อรำลึกเหตุการณ์สำคัญทางการเมือง การรวมกลุ่มนิสิต นักศึกษา เพื่อเรียกร้องผลประโยชน์ที่ไม่เป็นธรรม การรวมกลุ่ม นิสิตนักศึกษาเพื่อเข้าร่วมอบรมผู้นำนักศึกษา การออกมาใช้สิทธิ เลือกตั้งนายกองค์การนิสิตและประธานสภานิสิตนักศึกษา เป็นต้น

4. วัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยของนิสิต นักศึกษามหาวิทยาลัย มหาสารคามจะจัดอยู่ในความสัมพันธ์ ของการรวมกลุ่มที่มีการขยายเครือข่ายนอกจากคณะของตนเอง แล้วยังต้องการหาแนวร่วมแนวคิดที่ตรงกันของนิสิตเพื่อมา ทำงานร่วมกันของการบริหารงานกิจกรรมนิสิต เพื่อสร้างกลุ่ม กำลังที่เข้มแข็งเพื่อแข่งขันในภาระหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติทั้งเรื่อง ตำแหน่งงาน การบริหารงาน การประชาสัมพันธ์กิจกรรม เหล่า นี้ล้วนแล้วต้องการนิสิตจำนวนหนึ่งที่มาดำเนินงานขับเคลื่อน กิจกรรมผลงานของนิสิตและมหาวิทยาลัย การสร้างวัฒนธรรม การเมืองแบบประชาธิปไตยเกิดจากการปลูกฝังและการปฏิบัติ ที่สืบเนื่องกันมาให้เห็นเป็นทั้งรูปธรรมและนามธรรมเพื่อแสดง ความสามารถในการปฏิบัติงานให้เห็นศักยภาพ เพื่อปลูกฝัง ความเป็นประชาธิปไตย ในทุก ๆ เรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของ นิสิตนำไปสู่การคิดวิเคราะห์ของการดำรงชีวิตในอนาคตต่อไป ส่วนนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคามสร้างแบบ วัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยที่แสดงออกมาในเรื่อง ของการทำงานที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของกองกิจการนักศึกษา มุ่งประเด็นความสนใจหลักที่มีความคล้ายคลึงกับนิสิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม แต่ข้อแตกต่างจะเป็นเรื่องของการ รวมกลุ่มนักศึกษาจะให้ความสนใจน้อยกว่า จะเป็นกรอบเฉพาะ ที่นักศึกษาที่เคยปฏิบัติแล้วก็จะปฏิบัติเหมือนเช่นเคยไม่ค่อยมี ความกระตือรือร้นที่จะมาสนใจงานทางด้านกิจกรรมหรือ ประโยชน์ส่วนรวม และการแสดงออกต่อที่สาธารณะก็ไม่ค่อย เด่น จึงทำให้เกิดวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยที่เป็น เฉพาะกลุ่ม ไม่ค่อยครอบคลุมนักศึกษาได้ทั้งหมด แม้ มหาวิทยาลัยจะให้อิสระและเสรีภาพในการแสดงออกของ นักศึกษาในเรื่องของความเป็นประชาธิปไตยก็ตาม

5. เสรีภาพพลเมืองนิสิตนักศึกษา สามารถแสดง ความคิดเห็นหรือวิพากษ์วิจารณ์ที่สอดแทรกความคิดของตนเอง

ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนี้อาจมีผลกับตัวนิสิตนักศึกษาเอง มหาวิทยาลัยไม่ได้บังคับหรือห้ามปฏิบัติ ของการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ทั้งเรื่องภายในมหาวิทยาลัยหรือเรื่อง ที่ อยู่ภายนอกมหาวิทยาลัย และการรายงานผลการปฏิบัติงาน หรือกิจกรรมที่ทางกลุ่มนิสิตนักศึกษาได้ปฏิบัติหรืองานที่ มหาวิทยาลัยได้ดำเนินการก็มีการนำเสนองานที่เป็นเอกสารหรือ การประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรมเพื่อให้ทุกคนได้รู้และติดตาม การบริหารงานของแต่ละฝ่ายหรือแต่ละกิจกรรม ซึ่งบางครั้งการ แสดงออกทางด้านเสรีภาพของนิสิตนักศึกษาไม่ได้แสดงออก ผ่านงานหรือหน้าที่ที่ได้รับผิดชอบ แต่จะแสดงออกในเรื่องของ การวิจารณ์สื่อหรือบทความที่เผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ตจนเป็น ที่มาของคำว่า “นักเลงคีย์บอร์ด” นี่ถือได้ว่าเป็นรูปแบบของการ ได้มาซึ่งเสรีภาพทั้งทางด้านการอ่าน การคิด การพูด และการ เขียน แม้บางครั้งการแสดงเสรีภาพจะมีความรุนแรงแต่ก็ไม่ใช่ เหตุของการหยุดนิ่งเพื่อที่จะนิ่งเฉยและนั่งมองสังคมว่าเป็นโลกอนาคตที่น่าเบื่อหน่าย ฉะนั้นความคิดความอ่านหรือการกระทำ ของนิสิตนักศึกษาจะไม่มีความคอยควบคุมกระกระทำของเขา เหล่านั้นได้ จึงแสดงให้เห็นว่าโลกทุกวันนี้แม้จะเป็นสังคมใน ระดับใด ถ้าเกิดมีความอิสระและเสรีภาพต่อการคิด การอ่าน การเขียน สังคมนั้น ๆ ก็จะไม่มีความวุ่นวาย ไม่มีปัญหาที่เป็น บ่อเกิดของความเสียหายได้ อาทิเช่น นิสิตนักศึกษาอยากได้พรรค นิสิตที่คนทำงานเก่ง ๆ เข้าไปทำงานโดยผ่านกระบวนการ การเลือกตั้ง นิสิตนักศึกษาก็ต้องออกไปใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยไม่มีคน สามารถมาบังคับให้เลือกคนหรือกลุ่มพรรคที่ไม่ถูกใจเพื่อเข้า มาบริหารงานในตำแหน่งที่ลงได้ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับผลของการศึกษา

1. กระบวนการเลือกตั้งและพหุนิยมของนิสิต นักศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาสารคามยังมีความไม่ชัดเจนต่อการกำหนดวันและเวลา พร้อมสถานที่เลือกตั้ง เนื่องจากช่วงเวลาจัดการเลือกตั้งจะเป็น ช่วงที่นิสิตนักศึกษาอยู่ในระหว่างเทอมที่ 3 ซึ่งเป็นเทอมการ ศึกษาที่นิสิตนักศึกษาลงทะเบียนเรียนน้อยกว่าเทอมที่ 1 และ เทอมที่ 2 ของช่วงเวลาปกติที่นิสิตนักศึกษาลงทะเบียนเรียน และการจัดหน่วยเลือกตั้งของมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ควรที่จะขยายหน่วยให้ครอบคลุมจำนวนนิสิตนักศึกษาให้ มากกว่า 1 หน่วยเลือกตั้ง เพื่อความสะดวกต่อการออกมาใช้ สิทธิของนิสิตนักศึกษาต่อไป

2. หน้าที่รัฐบาลเมื่อเปรียบเทียบกับหน่วยงาน ภายในมหาวิทยาลัยที่คอยควบคุมการทำงานของแต่ละฝ่ายใน ด้านกิจกรรมจะเป็นกองกิจการนิสิตนักศึกษา เนื่องจากมีอำนาจ

สูงสุดที่คอยควบคุมการทำงานในทุกตำแหน่งงานของงานกิจการนักศึกษา การแบ่งภาระหน้าที่ของการทำงานจะเด่นชัดในตำแหน่งงานของนิสิตนักศึกษาในด้านการดูแลกิจกรรมของนิสิตนักศึกษา แต่ปัญหาหรืออุปสรรคด้านการงานก็เกิดขึ้นได้ เช่น ระยะเวลาในการจัดกิจกรรม สถานที่จัดกิจกรรม ขาดแผนการปฏิบัติงานที่ชัดเจน เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมทางการเมืองนิสิตนักศึกษายังให้ความสำคัญในเรื่องนี้น้อยมาก โดยมองประเด็นในเรื่องการออกมาใช้สิทธิเลือกตั้งภายในมหาวิทยาลัยที่มีจำนวนนิสิตนักศึกษาออกมาใช้สิทธิของแต่ละคณะแต่ละมหาวิทยาลัยมีจำนวนที่น้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนนักศึกษาทั้งหมดของมหาวิทยาลัย อาจเกิดจากบริบทของมหาวิทยาลัยหรือระยะเวลาที่กำหนดไม่เอื้อต่อการเข้าร่วมในการเลือกตั้งของแต่ละปีการศึกษา

4. วัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตย ความสนใจในประเด็นนี้นิสิตนักศึกษาเลือกให้ความสนใจเฉพาะกลุ่มเนื่องจากวัฒนธรรมการรวมกลุ่มจะยังเน้นที่สายสัมพันธ์ระหว่างพี่กับน้องเป็นหลักของการรวมกลุ่มในการดำเนินกิจกรรม เช่น การร่ำลือเหตุการณ์เรียกร้องประชาธิปไตยของนักศึกษา 14 ตุลา, 6 ตุลา เหล่านี้จะมีการดำเนินกิจกรรมเฉพาะของนิสิตนักศึกษาบางกลุ่ม เป็นต้น และเป็นวัฒนธรรมการเมืองแบบประชาธิปไตยที่อยู่ในจิตสำนึกมากกว่าการแสดงออกในสังคมปัจจุบัน

5. เสรีภาพพลเมือง บางครั้งนิสิตออกมาแสดงความคิดเห็นของตนเองภายใต้กรอบการควบคุมจากอำนาจบางอย่างที่เป็นสาเหตุให้นักศึกษาไม่กล้ามีบทบาทหรือแสดงออกอะไรมากมายในเรื่องของการเมืองแม้จะเป็นการเมืองเพียงในมหาวิทยาลัยก็ตาม ทำให้นิสิตนักศึกษามองว่าเสรีภาพที่แท้จริงควรเกิดขึ้นที่ไหนและเมื่อไรถึงจะเรียกว่าเสรีภาพของพลเมืองที่แท้จริง

ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1. มีการรณรงค์ในเรื่องประเด็นการเลือกตั้งขององค์การนิสิตนักศึกษาและประธานสภานิสิตนักศึกษาเพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่กว้างขวางระหว่างมหาวิทยาลัย ทำให้เข้าใจถึงหน้าที่และบทบาทสำคัญของนิสิตนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัย
2. มีการกำหนดกฎระเบียบที่ชัดเจนเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาสารคามและมหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). **การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง**. เอกสารชุดแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ในโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา.

กรุงเทพฯ: การศาสนา. กองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี. ม.ส.จัดการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารองค์การนิสิต

ประจำปี 2559 วันที่ 8 – 9 เมษายน 2559. สืบค้นเมื่อ 19 ธันวาคม 2559. ได้จาก : <http://202.28.32.22/msuact///index.php?setacadtoview=all:sa>.

คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. (2552). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๕๐**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

พวงเพชร สุรัตน์กุลและคณะ, บรรณาธิการ. (2542). **มนุษย์กับสังคม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

อมร รักษาสัตย์, บรรณาธิการ. (2544). **การเมืองการปกครองตามรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ วี. เจ. พรินต์ติ้ง.

Conway, M.M. (2000). **Political participation in the United States (3rd ed.)**. Washington D.C.: A Division of Congressional Quarterly.

Niemel, R.G. & Weisberg, H.F. (1993). **Controversies in Voting Behavior**. Washington D.C.: A Division of Congressional Quarterly Inc.